

ILGTSPĒJĪGS PATĒRIŅŠ UN RAŽOŠANA

Ilgtspējīga izaugsme ir viens no galvenajiem Eiropas Savienības (ES) mērķiem. Saskaroties ar globālu dabas resursu nepietiekamību, ražotājiem un patērētājiem lielākais uzdevums ir īstenot pieeju “izdarīt vairāk ar mazākiem līdzekļiem”. Lai risinātu šo uzdevumu laikā, kad notiek straujas klimata pārmaiņas un pieaug pieprasījums pēc enerģijas un resursiem, ES ir ieviesusi plaša spektra politikas nostādnes un iniciatīvas, ar kurām panākt ilgtspējīgu patēriņu un ražošanu. Ar šiem pasākumiem ir jāuzlabo vispārējie ražojumu ekoloģiskie raksturlielumi visā to aprites ciklā, jāveicina pieprasījums pēc labākiem produktiem un ražošanas tehnoloģijām un jāpalīdz patērētājiem izdarīt informētu izvēli. Saistībā ar Eiropas zaļo kursu un jo īpaši jauno aprites ekonomikas rīcības plānu tika paziņots par ilgtspējīgu produktu rīcībpolitikas likumdošanas iniciatīvu, kuras mērķis ir padarīt produktus piemērotus klimatneitrālai un resursefektīvai aprites ekonomikai.

JURIDISKAIS PAMATS

Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 191. līdz 193. pants.

SASNIEGUMI

A. Ilgtspējīga patēriņa un ražošanas (SCP) rīcības plāns

Komisija 2008. gada jūlijā ierosināja pasākumu un priekšlikumu kopumu par *SCP* un ilgtspējīgu rūpniecības politiku (*SIP*) ([COM\(2008\)0397](#)) ar mērķi uzlabot ražojumu ekoloģiskos raksturlielumus visā to aprites ciklā, palielināt patērētāju izpratni un pieprasījumu pēc ilgtspējīgām precēm un ražošanas tehnoloģijām, veicināt ES rūpniecības inovāciju un pievērsties starptautiskiem aspektiem. *SCP* rīcības plāna rezultātā tika izstrādātas iniciatīvas šādās jomās: Ekodizaina direktīvas darbības jomas paplašināšana, Ekomarķējuma regulas pārskatīšana, Vides vadības un audita sistēmas regulas pārskatīšana, tiesību akti par zaļo publisko iepirkumu, resursu efektīvas izmantošanas ceļvedis un ekoinovācijas rīcības plāns. Šie instrumenti ir ES ilgtspējīgas attīstības stratēģijas (*ES SDS*) neatņemama daļa, un tās 2009. gada pārskatītajā versijā ir nostiprināta ES ilgtermiņa apņemšanās izpildīt ilgtspējīgas attīstības uzdevumus, vienlaikus atzīstot, cik svarīgi ir nostiprināt sadarbību ar partneriem ārpus ES, piemēram, ar ANO Marrākešas procesa starpniecību.

B. Ceļvedis par resursu efektīvu izmantošanu Eiropā

Pēc stratēģijas “Eiropa 2020” pamatiniciatīvas par resursu efektīvu izmantošanu pieņemšanas, kurā prasīts izstrādāt vidēja termiņa un ilgtermiņa stratēģijas mērķus

resursu efektīvai izmantošanai un izklāstīt līdzekļus šo mērķu sasniegšanai, 2011. gadā sāka īstenot Ceļvedi par resursu efektīvu izmantošanu Eiropā. Tajā ir ierosināti veidi, kā palielināt resursu produktivitāti un nošķirt ekonomisko izaugsmi no resursu izmantošanas un tās ietekmes uz vidi (sk. arī faktu lapu [2.5.6.](#) “Resursu efektīva izmantošana un aprites ekonomika”).

C. Ekomarķējums un energomarķējums

Marķējums sniedz izšķirošu informāciju, kas patērētājiem ļauj izdarīt informētu izvēli. Eiropas ekomarķējums ir 1992. gadā izveidota brīvprātīga sistēma, lai mudinātu uzņēmumus tirgot tādus ražojumus un pakalpojumus, kas atbilst noteiktiem vides aizsardzības kritērijiem. Šos kritērijus izstrādā un pārskata Eiropas Savienības Ekomarķējuma komiteja (ESEK), kura ir arī atbildīga par saistītajām vērtēšanas un pārbaudes prasībām. Ražojumi un pakalpojumi, kam piešķirts ekomarķējums, ir apzīmēti ar zieda logotipu, kas ļauj patērētājiem, tostarp gan publiskajiem, gan privātajiem pircējiem, tos viegli identificēt. Līdz šim šāds marķējums ir piešķirts tīrīšanas līdzekļiem, ierīcēm, papīra izstrādājumiem, apģērbam, mājas un dārza precēm un tādiem pakalpojumiem kā tūristu izmitināšana. Ekomarķējuma kritēriji netiek balstīti uz vienu vienīgu faktoru, bet uz pētījumiem, kuros analizēta ražojuma vai pakalpojuma ietekme uz vidi visā tā aprites ciklā. [Ekomarķējuma regulas \(Regula \(EK\) Nr. 66/2010\)](#) 2008. gada pārskatīšanas mērķis bija veicināt brīvprātīgās ekomarķējuma sistēmas izmantošanu, mazinot tās noteikumu izpildes izmaksas un birokrātisko slogu. Komisija 2017. gada 30. jūnijā iesniedza secinājumus par Ekomarķējuma regulas novērtējumu (atbilstības pārbaude). Tā konstatēja, ka minētā regula ir atbilstīga, kopumā saskaņota un nodrošina ES pievienoto vērtību. Tomēr tā arī secināja, ka minētā regula ir tikai daļēji efektīva (lai gan tā ļauj uzlabot to ražojumu ekoloģiskos raksturlielumus, kuriem ir marķējums, kritēriji var nebūt atbilstoši, un dažu ražojumu veidu izmantošana joprojām ir zema) un tikai daļēji lietderīga (ar atbilstības nodrošināšanu saistītās izmaksas dažkārt var radīt šķēršļus dalībai).

Ar Direktīvu 92/75/EEK ieviesa ES mēroga energomarķējuma sistēmu mājsaimniecības ierīcēm (sadzīves preces), paredzot izstrādājumu marķējumā un brošūrās iespējamajiem patērētājiem sniegt enerģijas patēriņa informāciju par visiem pieejamajiem modeļiem. Kopš šīs sistēmas ieviešanas 1995. gadā ES energomarķējums ir gan ražotājiem, gan patērētājiem kļuvis plaši pazīstams un tiek ievērots. 2010. gada jūnijā tika pārskatīta Energomarķējuma direktīva (Direktīva 2010/30/EK), lai iekļautu tās darbības jomā plašāku ražojumu klāstu, ietverot enerģiju patērējošus un citus ar enerģiju saistītus ražojumus. Komisija 2015. gada 15. jūlijā ierosināja atgriezties pie vienotas marķēšanas skalas no A līdz G. Ar [2017. gada 4. jūlija Regulu \(ES\) 2017/1369](#), ar ko izveido energomarķējuma satvaru un atceļ Direktīvu 2010/30/ES, ir izveidotas jaunas energomarķējuma prasības atsevišķām ražojumu grupām. Konkrētāk, no 2021. gada piecas ražojumu grupas (ledusskapji, trauku mazgāšanas mašīnas, veļas mazgāšanas mašīnas, televizori un lampas) tiks “atjauninātas”: piemēram, ražojums, kura energoefektivitātes klase ir A+++, pēc “atjaunināšanas” tiks iedalīts B klasē, nemainot neko tā enerģijas patēriņā. Sākotnēji A klase būs tukša, lai dotu vietu energoefektīvākiem modeļiem. Tādējādi patērētāji varēs daudz vienkāršāk atšķirt energoefektīvākos ražojumus.

D. Ekodizains

Ekodizaina direktīva nodrošina ražojumu tehnisko uzlabošanu. 2009. gadā ([Direktīva 2009/125/EK](#)) notika Direktīvas 2005/32/EK pārskatīšana, paplašinot tās darbības jomu, lai iekļautu ne tikai enerģiju patērējošus ražojumus, bet arī citus ar enerģiju saistītus ražojumus; tie ir ražojumi, kas nepatērē enerģiju to izmantošanas laikā, bet netieši ietekmē enerģijas patēriņu, piemēram, ūdeni izmantojošas ierīces, logi vai izolācijas materiāli. Komisija 2012. gadā publicēja pārskatu par Direktīvu 2009/125/EK, secinot, ka nepastāv tūlītēja nepieciešamība pārskatīt Ekodizaina direktīvu vai paplašināt tās darbības jomu, iekļaujot ar enerģiju nesaistītus ražojumus.

E. Vides vadības un audita sistēma (EMAS)

EMAS ir uzņēmumiem un citām organizācijām paredzēts pārvaldības instruments, ar ko novērtēt savus darbības rādītājus vides jomā, ziņot par tiem un tos uzlabot. Šī sistēma uzņēmumiem ir bijusi pieejama kopš 1995. gada, taču sākotnēji to attiecināja tikai uz rūpniecības nozaru uzņēmumiem. Tomēr kopš 2001. gada *EMAS* ir bijusi pieejama visām ekonomikas nozarēm, ietverot sabiedriskos un privātos pakalpojumus. 2009. gadā [EMAS regula \(Regula \(EK\) Nr. 1221/2009\)](#) tika pārskatīta un grozīta, lai vēl vairāk mudinātu organizācijas reģistrēties *EMAS*. Šī *EMAS* regulas pārskatīšana ir uzlabojusi sistēmas piemērojamību un uzticamību, kā arī nostiprinājusi tās redzamību un ietekmi. 2017. gadā tika grozīts *EMAS* regulas I, II un III pielikums, lai iekļautu izmaiņas saistībā ar ISO 14001:2015 standarta pārskatīšanu. Regula (ES) 2017/1505, ar ko groza šos pielikumus, stājas spēkā 2017. gada 18. septembrī.

F. Zaļais publiskais iepirkums (GPP)

GPP ir brīvprātīga politika, ar ko atbalstīt valsts iestādes, lai tās iepirktu ražojumus, pakalpojumus un būvdarbus, kam ir mazāka ietekme uz vidi. Iepriekšējos gados *GPP* koncepcija ir tikusi plaši atzīta kā noderīgs instruments, ar ko attīstīt ekoloģiskāku ražojumu un pakalpojumu tirgu un samazināt valsts iestāžu darbību ietekmi uz vidi. Valsts rīcības plāni (*NAP*) ir līdzekļi, ar ko dalībvalstīm īstenot *GPP*. Divas 2004. gadā pieņemtas publiskā iepirkuma direktīvas (Direktīva 2004/18/EK un Direktīva 2004/17/EK) bija pirmās, kurās tika iekļautas konkrētas atsauces uz iespēju līgumtiesību piešķiršanas procesā ņemt vērā vides apsvērumus, piemēram, tehniskajās specifikācijās iekļaut vides prasības, izmantot ekomarķējumu vai piemērot piešķiršanas kritērijus, pamatojoties uz ekoloģiskiem raksturlielumiem. Ar trim 2014. gada februārī pieņemtām direktīvām, kas ir daļa no publiskā iepirkuma reformas saistībā ar Vienotā tirgus aktu – [Direktīva 2014/24/ES](#) (Klasiskā direktīva), [Direktīva 2014/25/ES](#) (Sabiedrisko pakalpojumu direktīva) un [Direktīva 2014/23/ES](#) (Koncesiju direktīva) – tiek vienkāršotas attiecīgās procedūras, uzlabojot uzņēmumu iespējas īstenot inovācijas un mudinot plašāk izmantot zaļo publisko iepirkumu, tādējādi atbalstot pāreju uz resursefektīvu un mazoglekļa ekonomiku.

Komisija 2008. gadā publicēja [paziņojumu “Publiskais iepirkums, ņemot vērā vides uzlabošanas aspektus” \(COM\(2008\)0400\)](#), kurā noteica vairākus pasākumus, kas jāveic, lai dalībvalstīm un atsevišķām līgumslēgšanas iestādēm palīdzētu īstenot *GPP*. Tā rezultātā ES *GPP* kritēriji ir tikuši izstrādāti kā daļa no brīvprātīgas pieejas *GPP*. Līdz šim ir publicēti 21 *GPP* kritēriju kopumi vairākām nozarēm, tādām kā transports, IT

biroju aprīkojums, tīrīšanas līdzekļi un pakalpojumi, būvniecība, siltumizolācija, dārza preces un pakalpojumi.

G. Rīcības plāns ekoinovācijām (EcoAP)

Komisijas 2011. gada decembrī sāktais *EcoAP* ir Vides tehnoloģiju rīcības plāna (*ETAP*) ([COM\(2004\)0038](#)) pēctecis, un tajā ņemta vērā *ETAP* pieredze. *ETAP* mērķis bija sekmēt vides tehnoloģiju attīstību un izmantošanu un uzlabot Eiropas konkurētspēju šajā jomā.

EcoAP galvenokārt ir saistīts ar stratēģijas “Eiropa 2020” pamatiniciatīvu “Inovācijas savienība”. Tā mērķis ir paplašināt inovācijas politikas virzību uz ekoloģiskām tehnoloģijām un ekoinovāciju un uzsvērt, ka vides politika var būt ekonomikas izaugsmes faktors. Tā uzdevums ir arī pievērsties konkrētiem ekoinovācijas šķēršļiem un iespējām, jo īpaši tiem jautājumiem, kas nav ietverti plašākās inovācijas politikas nostādnēs.

EcoAP ir plaša politikas sistēma, ko var finansēt no dažādiem avotiem. No 2014. līdz 2020. gadam galvenais atbalsta avots būs programma “Apvārsnis 2020”. Citi avoti ietver Eiropas struktūrfondus un ieguldījumu fondus, piemēram, Eiropas Reģionālās attīstības fondu, vides un klimata pasākumu programmu *LIFE*, *COSME* un kopējo lauksaimniecības politiku. Būtiska ekoinovācīviem uzņēmumiem pieejamā finansējuma daļa tiek piešķirta ar jauniem finansēšanas instrumentiem, ko Komisija izstrādājusi, lai šiem uzņēmumiem piedāvātu aizdevumu un kapitāla mehānismus.

Pēdējos gados daudzi *EcoAP* mērķi ir apvienoti aprītes ekonomikas koncepcijā, kas nozīmē ekonomiku, kurā līdzīgi kā dabā netiek radīti nekādi atkritumi. Ekoinovācijas ir svarīgas, lai sasniegtu vairākus aprītes ekonomikas aspektus: rūpniecības nozaru simbiozi jeb ekoloģiju, izstrādi, kas balstīta uz principu “no šūpuļa līdz šūpulim”, utt. (sk. arī faktu lapu [2.5.6.](#) “Resursu efektīva izmantošana un aprītes ekonomika”).

H. Ilgtspējīgu produktu rīcībpolitikas likumdošanas iniciatīva

Saistībā ar Eiropas zaļo kursu Komisija 2020. gada martā iepazīstināja ar [jaunu aprītes ekonomikas rīcības plānu](#) (*CEAP*), kurā tā paziņoja par ilgtspējīgu produktu rīcībpolitikas likumdošanas iniciatīvu, kuras mērķis ir padarīt produktus piemērotus klimatneitrālai un resursefektīvai aprītes ekonomikai, samazināt atkritumu daudzumu un nodrošināt to, ka līderu sniegums ilgtspējas ziņā pakāpeniski kļūst par normu. Likumdošanas iniciatīva, ko paredzēts īstenot 2021. gada ceturtajā ceturksnī, ietvers Ekodizaina direktīvas pārskatīšanu, paplašinot tās darbības jomu, lai tā attiektos ne tikai uz energopatēriņu ietekmējošiem ražojumiem, kā arī ierosinās papildu likumdošanas pasākumus. Ar to tiks arī risināts jautājums par kaitīgu ķīmisko vielu klātbūtni tādos ražojumos kā elektronika un IKT aprīkojums, tekstilizstrādājumi, mēbeles, tērauds, cements un ķīmiskās vielas. Šī iniciatīva tiks izstrādāta ciešā koordinācijā ar citām iniciatīvām, par kurām paziņots *CEAP*, jo īpaši iniciatīvām, kas vērstas uz to, lai radītu patērētājiem iespējas pārejai uz zaļo ekonomiku, un vidiskuma apgalvojumu pamatošanu, izmantojot produktu un organizācijas vides pēdas nospieduma metodes. Ar šo iniciatīvu kopumu centīsies izveidot saskaņotu politikas satvaru, saskaņā ar kuru ilgtspējīgas preces, pakalpojumi un uzņēmējdarbības modeļi kļūst par normu un patēriņa modeļi kļūst ilgtspējīgāki.

EIROPAS PARLAMENTA LOMA

Parlaments daudzkārt ir paudis atbalstu *SCP* rīcības plānam un tā komponentiem. Kad 2009. gadā notika Ekodizaina direktīvas pārskatīšana, Parlaments sekmīgi nostiprināja aprites cikla analīzes koncepciju un jo īpaši izpratni par resursu un materiālu ziņā efektīvu pieeju. Parlaments arī panāca, ka tiek iekļauti detalizēti noteikumi par maziem un vidējiem uzņēmumiem un par patērētāju informēšanu. Parlaments arī stingri atbalstīja direktīvas darbības paplašināšanu, lai tajā iekļautu ar enerģiju saistītus ražojumus.

Parlamentam ir bijusi svarīga nozīme tādu noteikumu konsekventā iekļaušanā publiskā iepirkuma direktīvās, ar kuriem veikt videi draudzīgākus iepirkumus. Iepriekšējā šo 2014. gadā pieņemto direktīvu pārskatīšanā Parlaments *inter alia* atbalstīja jauna kritērija “saimnieciski visizdevīgākais piedāvājums” (*MEAT*) ieviešanu līgumtiesību piešķiršanas procedūrā. Tādējādi valsts iestādes varēs lielāku vērību pievērst kvalitātei, vides apsvērumiem, sociāliem aspektiem un inovācijai, vienlaikus joprojām ņemot vērā iepirkuma priekšmeta cenu un aprites cikla izmaksas.

Parlaments 2004. gada 19. aprīlī nolēma izveidot vides vadības sistēmu (*EMS*) saskaņā ar *EMAS*. Parlaments 2006. gada 24. janvārī parakstīja *EMAS* deklarāciju, apņēmoties nodrošināt, ka Parlamenta darbības atbilst pašreizējai paraugpraksi vides vadības jomā. Parlaments 2007. gadā saņēma ISO 14001:2004 sertifikātu un tika reģistrēts *EMAS*. Saistībā ar *EMAS* Parlaments 2019. gada 16. decembrī nolēma līdz 2024. gadam samazināt siltumnīcefekta gāzu (*SEG*) emisiju uz vienu cilvēku vismaz par 40 % salīdzinājumā ar 2006. gadu, kā arī ieviest vairākus citus rādītājus klimata jomā, tostarp attiecībā uz pasažieru transporta *SEG* emisiju, atjaunojamās enerģijas izmantošanu, gāzes, degvielas un elektroenerģijas patēriņu utt. Saskaņā ar 2019. gada *EMAS* datiem Parlamenta *SEG* emisija uz vienu cilvēku jau ir samazināta par 37,7 %.

Parlaments arī piemēro zaļā publiskā iepirkuma (*GPP*) politiku. 2017. gada jūnijā [Parlaments publicēja pētījumu par zaļo publisko iepirkumu](#), kurā izvērtēta *GPP* pašreizējā izmantošana un iespējas ES saistībā ar un balstoties uz Komisijas ES rīcības plānu pārejai uz aprites ekonomiku. Pētījumā tika konstatēti arī vidi saistīti ieguvumi iedzīvotājiem, kā arī ieguvumi nodarbinātībai un vispārējai ekonomikai Eiropas līmenī.

EcoAP Parlaments atzinīgi vērtēja savā 2013. gada 17. oktobra rezolūcijā. Parlaments uzsvēra iespējamo sinerģijas ietekmi, kāda ekoinovācijai var būt ilgtspējīgu darbvietu radīšanā, vides aizsardzībā un ekonomiskās atkarības mazināšanā. Turklāt rezolūcijā tika uzsvērts ekoinovācijas transversālās politikas raksturs un vajadzība ekoinovāciju integrēt visās politikas jomās. Šajā ziņā Parlaments atzinīgi vērtēja iespējas ekoinovāciju finansēt no programmas “Apvārsnis 2020”, *COSME*, *LIFE* un kopējās lauksaimniecības politikas un uzsvēra nozīmi, kāda ir jaunu ES finanšu instrumentu radīšanai, kuri kļūtu par stratēģijas “Eiropa 2020” pamatiniciatīvu “Inovācijas savienība” un “Resursu ziņā efektīva Eiropa” mehānismiem.

Sarunās par daudzgadu finanšu shēmu 2014.–2020. gadam Parlaments prasīja palielināt ES ilgtermiņa budžetu minētajam laikposmam, ņemot vērā stratēģijā

“Eiropa 2020” izvirzītos vērienīgos mērķus ilgtspējīgas izaugsmes un darbvieta jomā. Sarunās par konkrētām programmām Parlamentam izdevās ekoinovāciju iekļaut tajās ieguldījumu prioritātēs, kas ir finansējamas no Eiropas Reģionālās attīstības fonda.

Parlaments 2017. gada 13. jūnijā arī pieņēma normatīvu [rezolūciju par sadzīves tehnikai izmantojamā marķējuma vienkāršošanu](#), izmantojot skalu no A līdz G, tādējādi ļaujot patērētājiem izvēlēties ražojumus, kas samazina enerģijas patēriņu un viņu elektroenerģijas rēķinus.

Parlaments [2017. gada 4. jūlija rezolūcijā “Ilgāks produktu derīguma laiks: priekšrocības patērētājiem un uzņēmumiem”](#) aicināja Komisiju uzlabot informācijas sniegšanu par produktu izturīgumu, apsverot brīvprātīga Eiropas marķējuma ieviešanu, kas jo īpaši attiektos uz ražojuma izturīgumu, ekodizaina iezīmēm, uzlabojamību atbilstīgi tehnikas attīstībai un remontējamību.

Parlaments [2018. gada 31. maija rezolūcijā](#) par Ekodizaina direktīvas (2009/125/EK) īstenošanu aicināja Komisiju piešķirt pietiekamus resursus ekodizaina procesam, ņemot vērā tiesību akta ievērojamo ES pievienoto vērtību. Parlaments arī prasīja Komisijai izvērtēt, vai pašreizējo ekodizaina metodiku varētu izmantot arī citām ražojumu kategorijām papildus ar energopatēriņu saistītiem ražojumiem, un iesniegt priekšlikumus jauniem tiesību aktiem.

Lai gan Parlaments saistībā ar *EMAS* jau kopš 2016. gada apgalvo, ka ir oglekļneitrāls, jo tas 100 % apmērā izlīdzina savas nesamazināmās emisijas, Parlaments [2020. gada 14. maija rezolūcijā](#) norādīja, ka tas rādīs piemēru, un uzdeva Prezidijam izstrādāt stratēģiju, kā līdz 2030. gadam panākt oglekļneitralitāti, izmantojot iekšējus pasākumus (neveicot izlīdzināšanu). [Parlamenta pētījumā](#) par oglekļa neitralitāti, kas publicēts 2020. gada septembrī, aprakstīti īstermiņa, vidēja termiņa un ilgtermiņa SEG emisijas samazināšanas pasākumi, kas ļautu Parlamentam krasi samazināt savu oglekļa dioksīda pēdu, lai līdz 2030. gadam panāktu oglekļneitralitāti.

Georgios Amanatidis
01/2021

